

Araştırma Makalesi / Research Article

Finansal Kapsayıcılığın Bankacılık Sektör Geliřimine Etkisi: N-11 Ülkeleri Üzerine Bir Analiz

Zeycan YALÇINER¹ řenol BABUřCU² Adalet HAZAR³

<u>Gönderim Tarihi</u>	<u>Kabul Tarihi</u>
<u>22/09/2025</u>	<u>11/01/2026</u>

Önerilen Atıf / Suggested Citation:

Yalçiner, Z. & Babuřcu, ř. & Hazar, A. (2026). Finansal Kapsayıcılığın Bankacılık Sektör Geliřimine Etkisi: N-11 Ülkeleri Üzerine Bir Analiz, Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi, 13 (1), 37-49.

Öz

Bu çalışmanın amacı, 2004-2022 dönemi kapsamında finansal kapsayıcılığın bankacılık sektörü gelişimi üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmada, Goldman Sachs tarafından seçilen ve uzun vadede yüksek ekonomik büyüme potansiyeline sahip olduğu öngörülen on bir gelişmekte olan ülke örneklem olarak seçilmiş ve ilişkilerin yönünü belirlemek amacıyla Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, finansal kapsayıcılıktan bankacılık sektörüne doğru tek yönlü bir nedensellik bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, politika yapıcılarının; bireylerin ve işletmelerin finansal hizmetlere erişimini artıracak düzenlemeleri hayata geçirmesi, dijital bankacılık altyapısını desteklemesi ve finansal okuryazarlık düzeyini yükseltmeye yönelik stratejiler geliştirmesi kritik öneme sahiptir. Özellikle Next 11 ülkeleri gibi gelişmekte olan ekonomilerde, finansal kapsayıcılık yalnızca finansal sistemin derinleşmesini değıl, aynı zamanda sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve toplumsal refahı da destekleyici bir araç olarak değıerlendirilmektedir. Bu nedenle, kapsayıcı finansal politikaların kararlılıkla uygulanması, bankacılık sektörünün istikrarı ve uzun vadeli kalkınma hedefleri açısından belirleyici olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Finansal kapsayıcılık, Bankacılık sektör gelişimi, Next-11 ülkeleri, Panel nedensellik analizi

JEL Sınıflandırma Kodları: G15, G21, G32

The Impact of Financial Inclusion on Banking Sector Development: An Analysis of N-11 Countries

Abstract

The aim of this study is to examine the impact of financial inclusion on banking sector development over the period 2004-2022. Eleven developing countries, selected by Goldman Sachs and projected to have high long-term economic growth potential, were selected as a sample. Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Causality Test was used to determine the direction of the relationship. The findings reveal a unidirectional causality running from financial inclusion to the banking sector. In this context, it is critical for policymakers to implement regulations that increase individuals' access to financial services, support digital banking infrastructure, and develop strategies to raise financial literacy. Especially in

¹ Arř. Gör., Bařkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü, zeycanyalciner@baskent.edu.tr, <https://orcid.org/0009-0005-3418-4527>

² Prof.Dr., Bařkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü, babuscu@baskent.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2870-6358>

³ Prof.Dr., Bařkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü, ahazar@baskent.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1483-8360>

developing economies, financial inclusion is considered a tool that supports not only the deepening of the financial system but also sustainable economic growth and social welfare. Therefore, the resolute implementation of inclusive financial policies will be decisive for the stability of the banking sector and long-term development goals.

Keywords: Financial inclusion, Banking sector development, Next-11 countries, Panel causality analysis

JEL Classification Codes: G15, G21, G32

Extended Abstract

Aim: The primary aim of this study is to analyze the effect of financial inclusion on the development of the banking sector over the period from 2004 to 2022. Financial inclusion has gained increasing global attention in recent years as a key factor that can contribute to economic development, poverty reduction, and the creation of inclusive financial systems. In particular, this study focuses on a group of emerging economies referred to as the “Next-11” countries (Bangladesh, Egypt, Indonesia, Iran, Mexico, Nigeria, Pakistan, the Philippines, Turkey, South Korea, and Vietnam) which were identified by Goldman Sachs as having strong long-term growth potential similar to that of the BRICS countries. These countries were selected because they share common characteristics: large populations, emerging markets, and untapped economic capacity. At the same time, they face challenges in developing robust, inclusive financial systems that can support sustainable economic growth. The research seeks to fill a gap in the existing literature by empirically examining whether improvements in financial inclusion act as a driver for banking sector development in these countries, and whether policy interventions that promote inclusion also contribute to a stronger, more stable, and more accessible banking sector. In this context, the key research question is: Does financial inclusion cause banking sector development in emerging economies? By identifying the direction and nature of this relationship, the study aims to provide evidence-based insights for policymakers, development practitioners, and financial institutions.

Methods: The study utilizes panel data covering the period from 2004 to 2022 for the eleven selected countries. A quantitative research design is adopted, combining financial inclusion and banking sector indicators from reliable international databases such as the World Bank’s Global Findex, the IMF Financial Access Survey, and World Development Indicators. The Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Causality Test is employed to identify the direction of causality between financial inclusion and banking sector development. This statistical method is suitable for heterogeneous panel data and allows for variation across countries in terms of dynamics and relationships. It also accounts for cross-sectional dependence, which is common in macroeconomic datasets involving multiple countries. This causality test is preferred over traditional time-series Granger causality approaches due to the panel nature of the data and the variation across economies in institutional and financial contexts.

Findings: The findings of the study reveal a unidirectional causal relationship running from financial inclusion to banking sector development. This means that increased access to and use of financial services by individuals and businesses directly contributes to the growth, sophistication, and stability of the banking sector. However, the reverse relationship where a more developed banking sector automatically leads to increased financial inclusion was not statistically supported. This outcome suggests that financial inclusion is not simply a by-product of banking sector growth but is instead a critical prerequisite or catalyst for banking development, particularly in emerging economies. As more people enter the formal financial system, banks gain access to a larger deposit base, are able to diversify lending portfolios, and can reach previously underserved market segments. Additionally, increased use of financial products such as savings accounts, credit facilities, and digital payments encourages greater financial intermediation, which is essential for long-term economic growth. Moreover, countries that have invested in financial education, digital infrastructure, and inclusive financial policies tend to exhibit stronger links between inclusion and banking development. For instance, nations with mobile banking innovations and simplified account-opening procedures have seen faster increases in financial inclusion, which in turn has contributed to a more robust banking sector.

Conclusion: The conclusion drawn from this study is that financial inclusion should be viewed not only as a social objective but as a strategic economic policy tool that drives banking sector development. In the context of the Next 11 countries many of which still face significant financial exclusion this insight has critical policy

implications. To harness the developmental benefits of financial inclusion, the study proposes several key recommendations for policymakers should expand access to financial services in underserved areas, particularly rural regions and low-income communities, by supporting agent banking, mobile banking, and other low-cost delivery channels. Invest in digital financial infrastructure to enable widespread access to internet and mobile-based services. Public-private partnerships should be encouraged to extend digital networks and reduce transaction costs. Promote financial literacy and consumer education, especially for women, youth, and small business owners. Financially informed citizens are more likely to use formal banking channels effectively. Develop inclusive regulatory frameworks that simplify customer onboarding, support fintech innovation, and ensure consumer protection. Support SMEs by creating credit guarantee schemes, tailored lending products, and capacity-building programs that allow them to become full participants in the formal banking system. Establish national financial inclusion strategies with clear targets, implementation frameworks, and monitoring mechanisms to ensure policy coherence and measurable progress. In conclusion, financial inclusion plays a transformative role in building a more resilient, inclusive, and efficient banking sector. The findings of this study reinforce the need for targeted and sustained efforts by governments, central banks, and international organizations to prioritize inclusive finance as a core component of economic and financial development strategies. For countries in the Next 11 group, adopting inclusive financial policies is not just beneficial it is essential for long-term stability, prosperity, and social equity.

1. Giriş

Finansal kapsayıcılık kavramı ilk kez 2005 yılında Birleşmiş Milletler'in yayımladığı bir raporda ortaya çıkmıştır (Zhu vd., 2016). Bu raporda, finansal kapsayıcılık; gelir düzeyi düşük ve finansal sisteme erişimi kısıtlı kişilerin, uygun maliyetli finansal hizmetlere sürdürülebilir bir şekilde ulaşabilmesi olarak tanımlanmıştır (United Nations). Dünya Bankası ise finansal kapsayıcılığı; bireylerin ve işletmelerin ödeme yapma, tasarruf etme ve kredi kullanma gibi ihtiyaçları için uygun fiyatlı finansal ürün ve hizmetlere erişebilmesi ve bunları etkin şekilde kullanabilmesi olarak açıklamaktadır (World Bank).

Dünya Bankası'nın 2021 Küresel Findeks verilerine göre, gelişmekte olan ülkelerde yetişkin nüfusun yaklaşık %29'u hâlâ herhangi bir resmi finansal hizmete erişememektedir. Bu durum, finansal kapsayıcılığın gelir adaletsizliği, cinsiyet eşitsizliği ve kayıt dışı ekonomi gibi çok boyutlu yapısal sorunlarla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünya Bankası, küresel ölçekte finansal kapsayıcılığın güçlendirilmesi yönündeki çabalarını çok taraflı iş birlikleriyle desteklemekte ve bu kapsamda G20 ile stratejik bir ortaklık yürütmektedir (Dünya Bankası, 2022). Bu iş birliği çerçevesinde G20 ve Dünya Bankası, tüm bireylerin ve işletmelerin uygun maliyetli, güvenilir ve etkin finansal hizmetlere erişimini sağlamayı hedeflemektedir. Böylece, finansal sistemin kapsayıcılığı artırılarak sürdürülebilir kalkınma, gelir eşitsizliğinin azaltılması ve ekonomik fırsatlara adil erişim gibi temel kalkınma hedeflerine katkı sunulması amaçlanmaktadır (GPFI, 2021).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, politika yapımcılar ve düzenleyiciler, tüm bireylerin finansal hizmetlere kolayca ulaşabildiği bir sistem kurma ihtiyacını her geçen gün daha fazla hissetmektedir. Bu sistem, insanların ihtiyaç duyduklarında finansmana erişebilmelerini ve farklı finansal araçlar üzerinden yatırım yapabilmelerini sağlamalıdır (Gündüz ve Özyıldırım, 2020).

Sonuç olarak, bireylerin finansal hizmetlere erişim düzeyini ifade eden finansal kapsayıcılık; toplumun özellikle yoksul kesimlerine finansman sağlayarak kapsayıcı ekonomik büyümeyi hedeflemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın temel dinamiklerinden biri, herkesin finansal sisteme dahil olabildiği kapsayıcı bir yapının kurulmasıdır (Gündüz ve Özyıldırım, 2020). Finansal sistemin en önemli aktörlerinden biri ise kuşkusuz bankalardır. Bu doğrultuda, bankaların yaptığı yenilikçi yatırımların, finansal kapsayıcılık düzeyini artırma ve kendi finansal performanslarını geliştirme üzerindeki etkisi, Next-11 gibi gelecek potansiyeli olan gelişmekte olan ekonomiler açısından büyük önem taşımaktadır. Goldman Sachs tarafından literatüre kazandırılan Next-11 kavramı, yüksek büyüme potansiyeli taşıyan gelişmekte olan on bir ekonomiyi temsil etmektedir. Bu ülkeler, uzun vadede küresel ekonomik büyümeye önemli katkı sağlama potansiyeline sahip olmaları nedeniyle dikkat çekmektedir. Next-11 grubu, BRICS ülkelerine kıyasla daha heterojen bir yapıya sahiptir; hem üst-orta gelir grubuna hem de düşük gelir grubuna yakın ekonomilere ev sahipliği yapmaktadır. Mevcut literatür incelendiğinde, çalışmaların ağırlıklı olarak gelişmiş ülkeler veya BRICS grubu üzerine yoğunlaştığı; potansiyelleri yüksek olmasına rağmen Next-11 ülkelerinde bankacılık sektörü derinliği ile finansal kapsayıcılık arasındaki dinamik ilişkinin yeterince irdelenmediği görülmektedir. Bu grubun sunduğu çok katmanlı yapı, finansal kapsayıcılık politikalarının farklı gelişmişlik düzeylerindeki

yansımalarını analiz etmek adına araştırmacılara farklı bir gözlem alanı sunmaktadır. Bu bağlamda çalışma, literatürdeki söz konusu boşluğu doldurmayı ve finansal kapsayıcılığın bankacılık sektörü gelişmişliği üzerindeki belirleyici rolünü bu özgün örneklem üzerinden ortaya koymayı temel motivasyon kaynağı olarak benimsemiştir.

Bu çalışmada, 2004-2022 döneminde finansal kapsayıcılık ile bankacılık sektörü gelişmişliği arasındaki ilişki Next-11 ülkeleri üzerinden incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, finansal kapsayıcılık göstergelerinin bankacılık sektöründeki gelişimi ne yönde ve ne ölçüde etkilediğini ampirik kanıtlarla ortaya koymaktır. Finansal kapsayıcılık çoğu çalışmada refah ve erişim boyutuyla (birey/hanehalkı odağında) ele alınırken, bu çalışma finansal kapsayıcılığın bankacılık sektörü açısından performans ve istikrarı şekillendiren bir faktör olup olmadığını test etmektedir. Finansal kapsayıcılığın ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasındaki rolü göz önüne alındığında, bu çalışma Next-11 ülkeleri gibi gelişmekte olan ekonomilerde kapsayıcı finansal sistemlerin geliştirilmesine yönelik politika önerileri sunması açısından büyük önem taşımaktadır. Elde edilen bulguların başta bankacılık sektörü belirleyicileri olmak üzere politika yapıcılara ve piyasa oyuncularına önemli bilgi sunduğu görülmektedir.

2. Literatür Taraması

Finansal kapsayıcılık kavramı, taşıdığı stratejik önem nedeniyle, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde birçok finans kuruluşu, akademisyen ve politika yapıcılar tarafından kritik bir araştırma alanı olarak görülmektedir. Finansal kapsayıcılık literatürüne yönelik yapılan incelemeler, genellikle finansal kapsayıcılığı etkileyen temel faktörler, ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesi ve finansal kapsayıcılığın makroekonomik ve mikroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Son yıllarda, finansal kapsayıcılığın bankacılık sektörü üzerindeki etkisine yönelik ilgi artış göstermiş olsa da, bu alandaki akademik çalışmaların sayısı hâlen sınırlı düzeydedir.

Finansal kapsayıcılık, bireylerin günlük para işlemlerini daha güvenli ve verimli bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlar ve resmi finansal sistem aracılığıyla yatırım yapma ve finansal riskleri yönetme konusunda çeşitli seçenekler sunar (Demirgüç-Kunt vd., 2015). Finansal hizmetlere ulaşım, özellikle düşük gelirli grupların mali işlemlerini daha etkili ve emniyetli bir biçimde yürütmelerine imkân tanır; ayrıca eğitim ve ticaret gibi alanlara yatırım yapmalarına olanak vererek yoksulluktan kurtulmalarına katkıda bulunur. Finansal kapsayıcılık, gelir kaybı veya hane halkının geçimini sağlayan kişinin işini kaybetmesi gibi ekonomik şoklar karşısında bireylerin daha dirençli olmasını sağlayarak, yoksulluğa sürüklenmelerini engelleyebilir. (Demirgüç-Kunt ve Singer, 2017).

Mevcut literatür, bireylerin finansal ürün ve hizmetlere erişiminde çok boyutlu engellerin varlığını ortaya koymaktadır. Bu engeller, düşük gelir düzeyi, coğrafi kısıtlamalar, teknolojik altyapının yetersizliği, uygun finansal ürün eksikliği, finansal hizmetlerin yüksek maliyetleri, sınırlı finansal okuryazarlık, finansal kurumlara yönelik güvensizlik, dini hassasiyetler ve finansal hizmetlere olan ihtiyaç algısının zayıflığı gibi çeşitli sosyoekonomik ve sosyokültürel faktörlerden kaynaklanmaktadır (Beck vd., 2009; Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2013).

Khera ve diğerlerinin (2021) araştırmasına göre, 2011-2018 yılları arasında 52 gelişmekte olan ülkede dijital finansal kapsayıcılık, kişi başına düşen GSYİH artışıyla olumlu bir ilişki göstermektedir. Bu çerçevede, dijital finansal kapsayıcılığın ana belirleyicileri arasında altyapıya erişim, finansal ve dijital okuryazarlık düzeyi ile kurumsal yapıların kalitesi ön plana çıkmaktadır. Dijital finansal hizmetlerin benimsenmesini kolaylaştıran diğer kilit unsurlar ise temel altyapının varlığı ve finansal okuryazarlık olarak öne çıkmaktadır. Hizmet sunan taraf açısından bakıldığında ise, sektördeki rekabet düzeyi, finansal kuruluşlardaki etkinlik eksiklikleri ve hukukun üstünlüğü önemli rol oynayan faktörler arasında yer almaktadır.

Finansal kapsayıcılığın ölçülmesine yönelik olarak Honohan (2007), çalışmasında 160'tan fazla ülkeye ilişkin hane halkı anketleri ile birlikte banka ve küçük ölçekli finansal kuruluşlardan elde edilen verileri kullanarak, finansal hizmetleri fiilen kullanan hane halklarının oranını belirlemeye çalışmıştır. Araştırmacı, anket sorularını finansal varlıkların niceliksel düzeyinden ziyade bireylerin finansal hizmetlere erişiminin olup olmadığını saptamaya yönelik şekilde tasarlamıştır. Toplanan veriler aracılığıyla banka hesabı sahipliği oranı toplam nüfusa oranlanmış, anket tabanlı erişim göstergeleri ortalama mevduat büyüklüğü ile karşılaştırılmış ve ülke düzeyindeki veriler kişi başına düşen GSYH ile ilişkilendirilmiştir. Bu göstergeler, Gini Katsayısı aracılığıyla ekonometrik analizlere tabi tutularak finansal kapsayıcılıkla yoksulluk ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgular, finansal kapsayıcılıkla yoksulluk arasında ters yönlü

bir ilişki bulunduğunu ve yine finansal kapsayıcılığın gelir dağılımındaki eşitsizlik ile ters yönlü bir ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymuştur.

Bankacılık sektörü ile finansal kapsayıcılık arasındaki ilişkinin araştırıldığı sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Gündüz ve Özyıldırım (2020), Türkiye’de bulunan katılım bankaları üzerinden finansal kapsayıcılık düzeyini incelemişlerdir. Çalışmada, katılım bankalarının endeks değerlerinin ülke genelinde düşük olduğu ve en yüksek finansal kapsayıcılığa sahip ilin İstanbul olduğu tespit edilmiştir.

Uluslararası çalışmalarda ise Ditta ve Saputra (2020) Endonezya özelinde yaptıkları araştırmada finansal kapsayıcılığın bankacılık performansını pozitif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Iqbal ve Sami (2017), Hindistan’da yaptıkları incelemede; banka şube sayısı ve kredi-mevduat oranının GSYİH üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri olduğunu bulunmuştur. Ancak ATM sayısındaki artışın ekonomik büyümeye etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgular, finansal kapsayıcılığın farklı bileşenlerinin ekonomik büyümeye olan katkısının değişebileceğini ortaya koymaktadır. Ek olarak, 36 adet gelişmekte olan ülkede gerçekleştirilen araştırmada Wang ve Luo (2022), finansal kapsayıcılık düzeyinin artmasının bankacılık sektörünün istikrarını güçlendirdiği ortaya konmuştur. Ancak bu ilişkinin ekonomik konjonktür, devletin müdahale düzeyi ve finansal ortam gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği vurgulanmıştır. Shihadeh (2020)’in çalışmasında finansal kapsayıcılığın banka performansı üzerindeki olumlu etkileri ve banka risklerini azaltıcı rolü ortaya konmuştur. 24 ülkeden 271 bankayı kapsayan bu çalışma, mikro ve makro ekonomik değişkenleri bir arada değerlendirerek, bölgesel ölçekte finansal kapsayıcılığın etkilerini kapsamlı biçimde analiz etmektedir. Bulgular, gelişmekte olan ülkelerde uygulanacak finansal kapsayıcılık politikalarının bankacılık sistemi üzerindeki riskleri azaltıcı etkiler yaratabileceğine işaret etmektedir.

Finansal gelişimin ölçülmesine yönelik çalışmalar, finansal kapsayıcılığın çok boyutlu yapısının araştırılmasında önemli bir temel olmuştur. Sarma (2008), finansal kapsayıcılık ile ilgili çeşitli çalışmalar bulunmasına rağmen, bu kavramın boyutlarını sayısal olarak ölçen kapsamlı bir göstergenin literatürde yer almadığına dikkat çekmiştir. Bu eksiklikten yola çıkarak, Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen İnsani Gelişim Endeksi (HDI), İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI) ve Gayri Safi Milli Gelir (GDI) gibi göstergelerin yapısına benzer şekilde, Finansal Kapsayıcılık Endeksi’ni (FKE) geliştirerek literatüre kazandırmıştır. FKE; kişi başına düşen ATM ve banka şubesi sayısı, kredi kullanımı, toplam mevduat ve hesap sayısı gibi bankacılık sektörü verilerini temel alan, 0 ile 1 arasında değer alabilen çok boyutlu bir endeks niteliğindedir. Bu endeks, finansal kapsayıcılığın yapısal boyutlarının daha sistematik biçimde analiz edilmesine olanak tanımış ve alana yönelik sonraki araştırmalar için analitik bir çerçeve sunmuştur. Mevcut literatürde, finansal kapsayıcılık ve bankacılık sektörü bağlamında Next-11 ülkelerini bir arada ele alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Bu yönüyle çalışma, literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

3. Ekonometrik Analiz

3.1. Veri Seti

Bu çalışma, 2004 – 2022 döneminde Next-11 ülkelerinde finansal kapsayıcılık düzeyi ile bankacılık sektör gelişmişliği arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Araştırmanın veri seti, 2004 ile 2022 yılları arasında kapsamaktadır. Çalışmanın örneklemini Next-11 ülkeleri olarak adlandırılan küresel ekonomik sistemde uzun vadede yüksek büyüme potansiyeline sahip olduğu öngörülen on bir gelişmekte olan ülkeden oluşmaktadır. Çalışmada incelenen ülkeler Tablo 1’de gösterilmektedir. Finansal kapsayıcılık çalışmalarında tek göstergeler kullanılabilirken, finansal kapsayıcılığın erişilebilirlik, yayılım ve kullanım boyutlarını yakalayan endeksler daha kapsamlı bir temsil sağlamaktadır. Bu nedenle, çalışmadaki Finansal Kapsayıcılık Endeksi, finansal kapsayıcılığı birden fazla boyutta ölçmek için hesaplanmıştır.

Tablo 1: Analiz Kapsamında İncelenen Ülkeler

Sıra No	Next-11 Ülkeleri
1	Bangladeş
2	Mısır
3	Endonezya
4	İran
5	Meksika
6	Nijerya
7	Pakistan
8	Filipinler
9	Güney Kore
10	Türkiye
11	Vietnam

3.2. Finansal Kapsayıcılık Endeksi

Finansal Kapsayıcılık Endeksinin oluşturulma sürecinde, her bir boyut için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) endekslerinde kullanılan yöntem esas alınarak bir katsayı hesaplanmaktadır. Bu kapsamda, alt endeksler ($d_1, d_2, d_3, d_4, d_5, d_6, d_7$) aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmakta olup, öncelikle her bir alt boyutun değeri standardize edilmektedir. Bu standardizasyon işlemi, farklı ölçeklerdeki verilerin karşılaştırılabilir hale getirilmesini ve endeksin tutarlı bir şekilde oluşturulmasını sağlamaktadır.

$d_i = \frac{A_i - m_i}{M_i - m_i}$	(1)
-------------------------------------	------------

A_i : i boyutunun seviye değeri,
 m_i : i boyutunun minimum değeri,
 M_i : i boyutunun maksimum değeri.

Her bir alt endeks bu şekilde normalize edilerek hesaplandıktan sonra, bu alt endekslerin birleşimiyle oluşturulan Finansal Kapsayıcılık Endeksi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır. Bu çalışmada kullanılan veriler, IMF tarafından yayımlanan Financial Access Survey veri tabanından elde edilmiştir.

$FKE = 1 - \frac{\sqrt{(1-d_1)^2 + (1-d_2)^2 + (1-d_3)^2 + (1-d_4)^2 + (1-d_5)^2 + (1-d_6)^2 + (1-d_7)^2}}{\sqrt{7}}$	(2)
---	------------

d_1 = 100.000 kişi başına düşen ATM sayısı
 d_2 = 1.000 km²'ye düşen ATM sayısı
 d_3 = 100.000 kişi başına düşen ticari banka şubesi sayısı
 d_4 = 1.000 km²'ye düşen ticari banka şubesi sayısı
 d_5 = Ticari bankalardaki vadesi geçmiş mevduat (% GSYİH)
 d_6 = Ticari bankalardan alınan vadesi geçmiş krediler (% GSYİH)
 d_7 = 100.000 kişi başına düşen sigorta şirketi sayısı

Sarma (2008) tarafından geliştirilen Finansal Kapsayıcılık Endeksi (FKE), finansal kapsayıcılığın üç temel boyutuna ilişkin verileri birleştirerek daha kapsamlı bir ölçüm sunmaktadır. FKE, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) İnsani Gelişim Endeksi (HDI) için benimsediği çok boyutlu endeks oluşturma yaklaşımına dayansa da, belirli metodolojik iyileştirmeler sayesinde HDI'ye yöneltilen bazı yaygın eleştirilerden arındırılmış bir yapıya sahiptir (Sarma ve Pais, 2011). Bu sebeple bu çalışmada Sarma (2008) tarafından geliştirilen finansal kapsayıcılık endeksi referans alınarak Next-11 ülkeleri için bir finansal kapsayıcılık endeksi geliştirilmiş ve geliştirilen bu endeks finansal kapsayıcılık göstergesi olarak kullanılmıştır.

Tablo 2, çalışmada ele alınan değişkenlere dair tanımlayıcı istatistikleri kapsamlı bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

	FK	BS
Mean	0.706892	46.52118
Median	0.687482	31.84636
Maximum	0.931495	174.9678
Minimum	0.585141	8.111026
Std. Dev.	0.080935	38.48029
Skewness	1.535942	1.541090
Kurtosis	5.153801	4.427473
Jarque-Bera	111.4297	91.33862
Probability	0.000000	0.000000
Sum	134.3094	8839.025
Sum Sq. Dev.	1.238029	279858.5
Observations	190	190

Tablo 3, değişkenler arasındaki korelasyonları gösteren matrisi sunmaktadır. Bu matris, modelin çoklu doğrusal ilişki (multicollinearity) sorunu taşıyıp taşımadığını değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır.

Tablo 3: Korelasyon Analizi

	BS	FK
BS	1.0	0.60353
FK	0.60353	1.0

Tablo 3'de yapılan korelasyon analizi sonucunda, bankacılık sektörü (BS) ile finansal kapsayıcılık (FK) değişkenleri arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu, bankacılık sektöründeki gelişmelerin finansal kapsayıcılık düzeyini artırabileceğine işaret etmektedir. Korelasyon katsayısının 0.60 olması, iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ve orta kuvvette bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, bankacılık sektöründe meydana gelen gelişimin, bireylerin ve işletmelerin finansal hizmetlere erişimini olumlu yönde etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

3.3. Yöntem

Bu çalışmada, finansal kapsayıcılık düzeyi ile bankacılık sektörü gelişmişliği arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla Dumitrescu - Hurlin panel nedensellik testi kullanılmıştır. Panel veri setleri üzerinde nedensellik ilişkilerini analiz etmek amacıyla geliştirilen Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi, Granger nedensellik testinin panel veri yapısına uyarlanmış halidir. Bu test, özellikle heterojen panel veri setlerinde ülkeler arasında farklılıkların olabileceğini dikkate alarak geliştirilmiştir. Test, ülkeler veya bireyler arası heterojenliği göz önünde bulundurarak, her bir kesit birimi için ayrı Granger nedensellik ilişkileri olabileceğini varsayar.

Testin temel amacı, bağımsız bir değişkenin bağımlı bir değişken üzerinde Granger anlamında nedensel bir etkisinin olup olmadığını panel veri yapısı içinde tespit etmektir. Bu kapsamda, paneldeki her bir kesit birimi için standart Granger nedensellik testleri yapılır ve elde edilen bireysel test istatistikleri birleştirilerek panel düzeyinde ortalama bir test istatistiği elde edilir. Dumitrescu ve Hurlin tarafından önerilen bu ortalama istatistik, paneldeki birey sayısı arttıkça asimptotik olarak normal dağılıma yaklaşmaktadır.

Model aşağıdaki şekilde ifade edilir:

$$y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \delta_{i,k} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_{i,k} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

$y_{i,t}$ ve $x_{i,t}$ sırasıyla bağımlı ve bağımsız değişkenleri ifade eder.

α_i : sabit terimi,

$\varepsilon_{i,t}$: hata terimini göstermektedir.

$\beta_{i,k}$: katsayıları, nedenselliğin test edildiği parametrelerdir.

Hipotezler:

H_0 (Null Hipotez): Tüm kesit birimleri için x, y 'nin Granger nedeni değildir. Yani, $\beta_{i,k} = 0$

H_1 (Alternatif Hipotez): En az bir kesit birimi için x, y 'nin Granger nedenidir. Yani, $\beta_{i,k} \neq 0$

Bu analizin en önemli avantajı, paneldeki bireyler arasında nedensellik ilişkilerinin homojen olmasını zorunlu kılmamasıdır. Böylece panelde yer alan farklı birimlerin farklı yapısal özellikleri dikkate alınarak daha gerçekçi sonuçlar elde edilebilir.

3.4. Bulgular

Tablo 4 ve 5’de çalışmada yer alan değişkenlere ilişkin yatay kesit bağımlılık testinin sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 4: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (FK)

Test	Statistic	d.f.	Prob.
Breusch-Pagan LM	378.6425	45	0.0000
Pesaran scaled LM	34.11492		0.0000
Bias-corrected scaled LM	33.83714		0.0000
Pesaran CD	10.26712		0.0000

Finansal kapsayıcılık değişkenine ilişkin yapılan yatay kesit bağımlılığı testleri sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur. Breusch-Pagan LM, Pesaran scaled LM, Bias-corrected scaled LM ve Pesaran CD testleri uygulanmış ve tüm testlerde elde edilen p-değerleri %1 anlamlılık düzeyinin oldukça altında bulunmuştur. Bu durum, panel veri setindeki kesit birimleri arasında anlamlı ve güçlü bir yatay kesit bağımlılığının varlığını

göstermektedir. Yatay kesit bağımlılığının tespiti, analizde kullanılacak yöntemlerin seçiminde önemli olup, bu çalışmada kesitler arası bağımlılık dikkate alınarak uygun istatistiksel teknikler tercih edilmiştir.

Tablo 5: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (BS)

Test	Statistic	d.f.	Prob.
Breusch-Pagan LM	390.5973	45	0.0000
Pesaran scaled LM	35.37506		0.0000
Bias-corrected scaled LM	35.09728		0.0000
Pesaran CD	4.058569		0.0000

Tablo 5, bankacılık sektörü (BS) değişkenine ilişkin yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarını sunmaktadır. Yapılan analizde, Breusch-Pagan LM, Pesaran scaled LM, Bias-corrected scaled LM ve Pesaran CD testleri uygulanmıştır. Tüm testlerde elde edilen p-değerleri %1 anlamlılık düzeyinin oldukça altında çıkmış ve sıfır hipotezi reddedilmiştir. Bu bulgular, panelde yer alan kesit birimleri arasında güçlü ve anlamlı bir yatay kesit bağımlılığının bulunduğunu göstermektedir. Kesitler arası bu bağımlılığın varlığı, panel veri analizlerinde modele uygun yöntemlerin tercih edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çalışmada kesitler arası bağımlılık dikkate alınarak analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada finansal kapsayıcılık (FK) ve bankacılık sektörü (BS) değişkenlerinin durağanlık durumunu belirlemek amacıyla Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır. Test, her iki değişken için üç farklı model altında gerçekleştirilmiştir. Lag uzunlukları, Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) kullanılarak belirlenmiştir. Birim kök testinin sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Test sonuçları, değişkenlerin seviyelerinde genel olarak durağan olmadığını göstermektedir. Finansal kapsayıcılık değişkeni, sabit terimli modelde %5 anlamlılık düzeyinde durağanlık belirtse de, diğer modellerde ve bankacılık sektörü değişkeninde durağanlık gözlemlenmemiştir. Bu durum, her iki değişkenin seviyelerinde birim kök içerdiğine işaret etmektedir. Değişkenlerin birinci farkları alındığında, her üç modelde de hem FK hem de BS değişkenleri anlamlı düzeyde durağanlaşmıştır. Bu sonuçlar, söz konusu değişkenlerin birinci farklarında durağan olduklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 6: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

<u>At Level</u>			
		FK	BS
With Constant	t-Statistic	0.4795	0.5816
	Prob.	0.0480	0.9313
		**	n0
With Constant & Trend	t-Statistic	0.9927	0.7981
	Prob.	0.7557	0.5827
		n0	n0
Without Constant & Trend	t-Statistic	0.7701	0.7418
	Prob.	0.9947	0.9970
		n0	n0
<u>At First Difference</u>			
		d(FK)	d(BS)
With Constant	t-Statistic	0.3196	0.1244
	Prob.	0.000	0.000

		*	n0
With Constant & Trend	t-Statistic	0.4578	0.1715
	Prob.	0.000	0.0000
		**	n0
Without Constant & Trend	t-Statistic	0.248	0.0126
	Prob.	0.000	0.000
		**	**

Tablo 7’de model, 2004–2022 dönemi arasındaki 190 gözlem üzerinden robust en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmiştir. M-tahminleme yaklaşımı kullanılmış ve bisquare ağırlık fonksiyonu ile birlikte ortanca merkezli mutlak sapma (MAD) ölçeği tercih edilmiştir. Bu yaklaşım, uç değerlerin model üzerindeki etkisini minimize etmeyi amaçlamaktadır.

Tahmin sonuçlarına göre, bağımsız değişken olan FK değişkeninin katsayısı 45.936 olup, bu katsayı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, FK değişkenindeki bir birimlik artışın, bağımlı değişken olan BS üzerinde yaklaşık 45.94 birimlik bir artışla ilişkili olduğunu göstermektedir. Robust istatistikler açısından değerlendirildiğinde, modelin R^2 ve düzeltilmiş R^2 değeri oldukça düşük olup 0.0069 seviyesindedir. Bu durum, modelin bağımlı değişkenin varyansını açıklama gücünün sınırlı olduğunu göstermektedir. Öte yandan, robust yöntemle hesaplanan R_n^2 istatistiği 551.18 olup bu değer istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bağlamda modelin genel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 7: Sağlam En Küçük Kareler

Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
FK	45.93612	1.956619	23.47729	0.0000
Robust Statistics				
R-squared	0.006918	Adjusted R-squared		0.006918
Rw-squared	0.032569	Adjust Rw-squared		0.032569
Akaike info criterion	309.3146	Schwarz criterion		313.3748
Deviance	121788.9	Scale		19.88101
Rn-squared statistic	551.1832	Prob(Rn-squared stat.)		0.000000
Non-robust Statistics				
Mean dependent var	46.52118	S.D. dependent var		38.48029
S.E. of regression	38.99096	Sum squared resid		287335.8

Tablo 8’de, 2004–2022 dönemine ait panel veri kullanılarak yapılan Dumitrescu-Hurlin çift yönlü nedensellik testi, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla uygulanmıştır.

Analiz sonuçlarına göre finansal kapsayıcılık, bankacılık sektöründeki gelişmişliğin 0.05 anlamlılık düzeyinde nedeni olarak tespit edilmiştir. Elde edilen istatistikler bu ilişkiyi güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bu sonuç, finansal kapsayıcılıktaki artışların, bankacılık sektörünün gelişimini anlamlı biçimde etkilediğini ve gelecekteki gelişimini öngörmede kullanılabileceğini göstermektedir. Diğer taraftan, bankacılık sektörü gelişmişliğinin finansal kapsayıcılık üzerinde nedensel bir etkisi bulunmamaktadır. Bu durum, bankacılık sektöründeki gelişmelerin finansal kapsayıcılığı doğrudan tahmin etmede etkili olmadığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, analiz tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya koymaktadır ve bu ilişki finansal kapsayıcılıktan bankacılık sektörü gelişmişliğine doğru ilerlemektedir. Bu durum, finansal hizmetlere erişimin artmasının, bankacılık sisteminin derinliği ve etkinliği üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi

Null Hypothesis:	W-Stat.	Zbar-Stat.	Prob.
FK does not homogeneously cause BS	7.66845	5.66795	0.0000
BS does not homogeneously cause FK	3.13849	0.79449	0.4269

4. Sonuç ve Tartışma

Günümüzde finansal kapsayıcılığın; sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması, yoksulluğun azaltılması, cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kayıt dışı ekonominin azaltılması gibi birçok Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi'ne önemli katkılar sunduğu geniş ölçüde kabul görmektedir. Bu hedeflerle olan güçlü ilişkisi, finansal yatırımların küresel düzeyde taşıdığı önemi her geçen gün artırmaktadır. Bu bağlamda, hem ulusal otoriteler hem de Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ile politika yapımcılar, finansal yatırımları teşvik etmek amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmekte ve kapsamlı politikalar uygulamaya koymaktadır. Söz konusu önemin ışığında, bu çalışma finansal kapsayıcılık ile bankacılık sektörü gelişmişliği arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve bu doğrultuda kayda değer bulgulara ulaşmıştır.

Bu çalışmada, 2004-2022 dönemi için Next-11 ülkelerinde finansal kapsayıcılığın bankacılık sektörü gelişimi üzerindeki etkisi incelenmiş ve Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testi kullanılarak finansal kapsayıcılığın bankacılık sektöründeki gelişmişliğin anlamlı bir nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular, literatürde yer alan Shihadeh (2020), Wang ve Luo (2022) ile birlikte Ditta ve Saputra (2020)'nin çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. Söz konusu çalışmalarda da finansal kapsayıcılığın bankacılık faaliyetlerinin genişlemesine ve derinleşmesine katkı sağladığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Özellikle finansal hizmetlere erişimin artmasıyla birlikte mevduat tabanının genişlediği, kredi hacminin büyüdüğü ve bankacılık sektörünün daha kapsayıcı bir yapıya kavuştuğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, mevcut çalışmanın bulguları, önceki çalışmalarla örtüşmekte ve finansal kapsayıcılığın sektörel gelişim üzerindeki belirleyici rolünü bir kez daha ortaya koymaktadır.

Elde edilen nedensellik bulguları istatistiksel olarak anlamlı olmakla birlikte, bulguların yorumlanmasında kullanılan yöntemin varsayımları ve modelleme yaklaşımının teknik kısıtları dikkate alınmalıdır. Çünkü, bankacılık sektörünün gelişimi; sadece finansal kapsayıcılık ile açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Enflasyon oranları, döviz kuru volatilitesi, politik istikrar ve küresel ekonomik konjonktür gibi analize dahil edilmeyen dışsal makroekonomik faktörler de sektör üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Ayrıca kullanılan Dumitrescu-Hurlin testi, değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü güçlü bir şekilde ortaya koymakla birlikte, etki katsayısının büyüklüğünden ziyade nedensellik ilişkisinin varlığı ve yönü odağında yorumlanmalıdır.

Elde edilen bulgular ışığında politika yapımcılara ve bankacılık sektörü yöneticilerine yönelik somut öneriler geliştirilmiştir. İlk olarak, kapsayıcılığın bankacılık sektörünü besleyen bir faktör olduğu kanıtlandığından, bankaların finansal kapsayıcılığı yalnızca bir sosyal sorumluluk projesi olarak değil, stratejik bir büyüme aracı olarak konumlandırması gerekmektedir. Bu bağlamda:

1. Next-11 ülkelerinde finansal kapsayıcılığın artırılması, sadece sosyal refahı değil, aynı zamanda bankacılık sektörünün mevduat tabanını genişleterek likidite riskini azaltmaktadır. Politika yapımcılar, özellikle asimetrik bilgiyi azaltacak dijital altyapı yatırımlarına öncelik vermelidir. Bu, kayıt dışı ekonominin küçülmesi ve finansal istikrarın sağlanması için kritik bir kaldıraç görevi görecektir.
2. Bankalar, fiziksel şube maliyetlerine katlanmadan kırsal kesime ulaşabilmek adına telekomünikasyon şirketleri ve Fintech girişimleri ile stratejik ortaklıklar kurmalı; 'şubesiz bankacılık' ve 'temsilcilik bankacılığı' (agent banking) modellerini Next-11 ülkelerinde yaygınlaştırmalıdır.
3. Düzenleyici otoriteler, sisteme katılımı kolaylaştırmak için risk odaklı ve kademeli kimlik doğrulama (tiered KYC) düzenlemelerini hayata geçirmeli, böylece düşük gelirli bireylerin sisteme girişi önündeki bürokratik engeller azaltılmalıdır. Çünkü; kademeli kimlik doğrulama, işlemin risk profiline bağlı olarak kullanıcıdan ek doğrulama adımlarının talep edildiği dinamik bir güvenlik yaklaşımı sunmaktadır.
4. KOBİ'lerin finansmana erişimi, bankacılık derinliğini doğrudan etkilediğinden; alternatif kredi skorlama modelleri (yapay zeka destekli veri analitiği vb.) kullanılarak, kredi geçmişi olmayan ancak potansiyeli yüksek işletmelerin kredilendirilmesi teşvik edilmelidir.

5. Kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı gruplara yönelik devlet destekli mikro-kredi garanti fonları oluşturulmalı ve bu grupların sisteme entegrasyonu hızlandırılmalıdır.

Sonuç olarak, finansal kapsayıcılığı artırmaya yönelik atılacak bu somut adımlar, tabana yayılan bir mevduat yapısı oluşturarak bankacılık sektörünün kırılganlığını azaltacak ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyecektir.

Bu doğrultuda, finansal kapsayıcılığın artırılması amacıyla dijital bankacılık uygulamaları ve mobil finansal hizmetler teşvik edilmeli, özellikle kırsal ve düşük gelirli bölgelerde erişim engelleri azaltılmalıdır. Finansal okuryazarlık programları yaygınlaştırılarak bireylerin finansal ürünleri etkin şekilde kullanmaları sağlanmalıdır. Regülasyon ve denetim çerçevesi, finansal kapsayıcılığı teşvik edecek şekilde güncellenmeli; mikrofinans kuruluşları ve fintech şirketlerinin sisteme entegrasyonu desteklenmelidir. Diğer yandan, kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupların finansal sisteme katılımını artırmaya yönelik özel stratejiler geliştirilmelidir. Sonuç olarak, finansal kapsayıcılığı artırmaya yönelik atılacak her adım, sadece bireylerin refah düzeyini yükseltmekle kalmayacak, aynı zamanda bankacılık sektörünün derinleşmesini ve ekonomik büyümeyi de destekleyecektir.

Çalışmamız, Next-11 ülkelerini ele alarak literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Yapılan literatür taramaları sonucunda, söz konusu ülke grubu özelinde bu konuyu inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca genel olarak da bu alanda yapılmış çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu çalışma, Next-11 ülkelerini bir bütün olarak ele alması ve finansal kapsayıcılık ile bankacılık sektör gelişmişliği arasındaki nedensellik ilişkisini bu farklı örneklem üzerinden kanıtlaması bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Yapılan literatür taramaları, gelişmekte olan piyasalar arasında yüksek potansiyele sahip olmasına rağmen Next-11 grubunun ampirik çalışmalarda yeterince araştırılmadığını göstermektedir. Çalışma, bu boşluğu doldurarak, heterojen yapıdaki gelişmekte olan ekonomiler için finansal kapsayıcılığın bankacılık sektörü üzerindeki itici gücünü ortaya koymakta ve gelecek araştırmalar için temel bir referans noktası oluşturmaktadır.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar, çalışmanın tümüne eşit miktarda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Yazarlar, araştırmayı etik ilkeler ve yayın politikasına uygun şekilde hazırlamıştır.

Kaynakça

- Beck, T., Demirgüç-Kunt A., Levine R. (2005). Law and Firms' Access to Finance. *American Law and Economics Review*, 210-223.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. and Levine, R. (2009). *Financial institutions and markets across countries and over time-data and analysis* (World Bank Policy Research Working Paper Series No. 4943). Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=1414705>
- Demirgüç-Kunt, A. and Klapper, L. (2013). Measuring financial inclusion: Explaining variation in use of financial services across and within countries. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, 279–340. <https://doi.org/10.1353/eca.2013.0002>
- Demirgüç-Kunt, A., & Klapper, L. (2012). *Measuring financial inclusion: The Global Findex database* (Policy Research Working Paper No. 6025). World Bank.
- Demirgüç-Kunt, A., & Singer, D. (2017). Financial inclusion and inclusive growth: A review of recent empirical evidence. *World bank policy research working paper*, (8040).
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L. F., Singer, D., & Van Oudheusden, P. (2015). The global findex database 2014: Measuring financial inclusion around the world. *World Bank Policy Research Working Paper*, (7255).
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., & Ansar, S. (2022). *The Global Findex Database 2021: Financial inclusion, digital payments, and resilience in the age of COVID-19*. World Bank Publications.
- Ditta, A. S. A., and Saputra, A. (2020). Financial inclusion and banking performance in Indonesia. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 6(2), 50-69.

- G20 Global Partnership for Financial Inclusion (GPFI). (2021). *G20 High-Level Principles for Digital Financial Inclusion*. <https://www.gpfi.org>
- Gündüz, M. & Y. Özyıldırım (2020). Finansal Kapsayıcılığın Gelişmesinde Katılım Bankacılığının Rolü: Katılım Bankacılığı Finansal Kapsayıcılık Endeksinin Hesaplanması, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 14(2), 119-144.
- Honohan, P. (2007). Cross Country Variation In Household Access To Financial Services. Paper prepared for the World Bank Conference on Access to Finance, March s.1-38.
- Honohan, P. (2007). Cross Country Variation In Household Access To Financial Services. Paper prepared for the World Bank Conference on Access to Finance, March s.1-38.
- IMF. (2023). Financial access survey (FAS). Retrieved from <https://data.imf.org/en>
- Iqbal, B. A., and Sami, S. (2017). Role of banks in financial inclusion in India. *Contaduría y administración*, 62(2), 644-656.
- Khera, P., Ng, M. S. Y., Ogawa, M. S., & Sahay, M. R. (2021). *Is digital financial inclusion unlocking growth?* (No. 2021/167). International Monetary Fund.
- Sarma, M. (2008). *Index of financial inclusion* (Working Paper Series No. 215). Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/6328194.pdf>
- Sarma, M., and Pais, J. (2011). Financial inclusion and development. *Journal of international development*, 23(5), 613-628.
- Shihadeh, F. (2020). The influence of financial inclusion on banks' performance and risk: new evidence from MENAP. *Banks and Bank Systems*, 15 (1), 59-71.
- United Nations (2023). Financial Inclusion, Department of Economic and Social Affairs Poverty, April 7, 2023.
- Wang, R., & Luo, H. R. (2022). How does financial inclusion affect bank stability in emerging economies?. *Emerging Markets Review*, 51, 100876.
- World Bank (2007). Finance for All? Policies and Pitfalls in Expanding Access, May 7, 2023.
- World Bank. (1989). World Development Report, 27.
- World Bank. (2022). *Financial Inclusion Overview*. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview>
- Zhu, X. et al. (2016). Digital Finance-from Traditional Finance to Digital and Internet Finance, *Business Trends in the Digital Era* (161-190), Springer Singapore.